

TERMINOLOGI-ORDLISTE

MATERIALTEKNOLOGI

Engelsk-norsk ordliste med forklaring av faguttrykkenes betydning.

Engelsk term; **Norsk term;** Definisjon - forklaring

Active; **Aktiv;** Om korrosjon: som korroderer fritt uten beskyttende passivskikt

Age-hardening(aging); **Elding;** Partikkelstyrking ved sekundærutfelling som foregår etter lang tid, uten oppvarming

Allotropy; **Allotropi;** Eksistensen av et element i to eller flere likevektsstrukturer (former) f.eks. ved ulik temperatur (eks.: Fe)

Amorphous; **Amorf;** Ikke-krystallinsk, dvs. uten regelmessig krystallstruktur

Austenite; **Austenitt;** Høytemperaturmodifikasjon (struktur) i jern/stal, kubisk flatesentrert (se allotropi)

Austenitizing; **Austenittisering;** Oppvarming av stal til austenittområdet. Alle andre strukturer går over til austenitt

Bainite; **Bainitt;** Ikke-likevektsstruktur i stal oppnådd ved hurtig avkjøling fra austenitt

Body Centered Cubic (BCC); **Kubisk romsentrert (KRS);** Kubisk enhetscelle med en hel kule midt inne i kjernen og 1/8 kule i hvert enkelt hjørne. BCC er ikke tetteste kulepakning.

Brass; **Messing;** Legering av kobber og sink

Brittle fracture; **Sprøbrudd**

Brittleness; **Sprøhet ;** Tilboylighet til at brudd oppstar uten nevneverdig deformasjon

Bulk modulus; **Bulkmodul;** Symbol (enhet): $K(\text{GNm}^{-2})$. Forholdet mellom trykk og deformasjon (med negativt fortegn) ved statisk sammentrykking

Carbon steel; **Karbonstål stål;** Egenskapene er hovedsakelig er bestemt av karboninnholdet uten karakteristiske mengder av andre elementer

Carburization/carbonization; **Karburisering/karbonisering;** Innføring av karbon i ei legering ved oppvarming i et karbonavgivende medium

Cast iron; **Støpejern;** Legering av jern og karbon, ofte med silisium $2\% < C < 6,67\%$

Cementite; **Cementitt;** Strukturelement i stal og støpejern. Fe_3C -(jernkarbid), C = 6,67 vekt%

Cermets; **Cermets;** Presset og sintret keram-metall-blanding (kompositt)

Cleavage; **Klovning;** Brudd som følger bestemte krystallografiske plan

Cleavage fracture; **Kløvningsbrudd;** Se også brittle fracture

Coherent; Koherent; Koherens når bindingene i en utfelling henger sammen med bindingene i matrix (hovedmetall)

Coke; Koks

Cold rolling; Kaldvalsing; Valsing av emne i kald tilstand

Composites; Kompositt; Blandingsmaterialer mellom gruppene: Metaller, keramer og polymere

Continuous Transformation diagram; CT-diagram; Diagram som viser omvandlingen fra austenitt ved kontinuerlig avkjøling med forskjellig avkjølingshastighet

Core; Kjerne

Coring/segregation; Seigring; Konsentrasjonsgradienter oppstår i korn ved hurtig avkjøling

Crack; Sprekk

Creep; Siging; Langsom temperatur- og spennings-avhengig deformasjon av et materiale ved høy temperatur

Creep strength; Sigefasthet; Spenning som et materiale kan utsettes for uten at sigehastigheten overskrider et spesifisert nivå. (F eks: 10^{-3} , 10^{-4} eller 10^{-5} %/h)

Crevice corrosion; Spaltkorrosjon; Lokal korrosjon i trange væskefylte spalter.

Crystal; Krystall; Tredimensjonalt gjentatt mønster av arrangement av atomer, ioner

Crystall lattice; Krystallgitter; Det tredimensjonalt gjentatte monster

Dislocation; Dislokasjon; Linjefeil i krystallgitteret som letter plastisk deformasjon i metaller

Dispersion hardening; Dispersjonsharding; Hardening vha. finfordelte partikler, kalles også utfellingsharding

Ductility; Formbarhet, duktilitet; Den evne et materiale har til å gjennomgå plastisk deformasjon uten at sprekker eller brudd oppstår

Elasticity modulus (Youngs modulus); Elastisitetsmodul (E-modul); Symbol : E (enhet: GPa eller GNm^{-2}). Proporsjonalitetsfaktor mellom spenning og tøyning/deformasjon for et materiale. Angir hvor mye et materiale deformerer elastisk under påkjenning, dvs. materialets stivhet

Elasticity; Elastisitet; Et stoffs evne til å gjenvinne reversibelt opprinnelig størrelse/form etter deformasjon.

Embrittlement; For sprødning /sprøggjøring; Strukturell forandring som fører til sprohet.

Eutectic; Eutektisk, eutektikum; Ei legering som størkner ved en bestemt temperatur. Smelte går over til to faser i fast tilstand. Nonvariant punkt

Eutectic temperature/composition; Eutektisk temperatur/Eutektisk sammensetning; Et nonvariant punkt i fasediagrammet der ei smelte ved avkjøling går over til to faste faser.

Eutectoid; Eutektoid; oid = som ligner. Tilsvarende reaksjon som den eutektiske, men alt skjer i fast tilstand. En fast fase → to faste faser ved avkjøling. Nonvariant punkt

Extrusion; Pressing, ekstrudering; Fellesnavn på plastiske bearbeidingsprosesser hvor emnet presses gjennom ei dyse

Face Centred Cubic (FCC); Kubisk flatesentrert (KFS); Gitterstruktur der enhetscella er en kube med et atom i hvert hjørne og et midt på hver sideflate. FCC er en tetteste kulepakning som også betegnes ccp (cubic-close-packed)

Fatigue; Utmatting; Initiering og forplantning av brudd i et materiale utsatt for vekslende spenninger

Fatigue strength; Utmattingsfasthet; Maksimal spenning som gir brudd i et materiale etter et spesifisert antall sykliske påkjenninger

Ferrite; Ferritt; Lavtemperaturfase i stal karakterisert ved kubisk romsentrert gitter

Fractography; Fraktografi; Læren om bruddutseende

Fracture; Brudd

Fracture mechanics; Bruddmekanikk; Læren om materialpåkjenning i nærvær av sprekker

Fracture toughness (critical stress intensity factor); Bruddseighet (kritisk spenningsintensitetsfaktor); $K_{IC} = Y \cdot \sigma \cdot \sqrt{(\pi \cdot a)}$ Størrelse som angir et materiales motstandsevne mot brudd som utvikler seg med tiden

Grain; Korn; Strukturelement. Det minste byggeelement i strukturen, avgrenset av korn grenser. Kan inneholde flere faser

Hardenability; Herdbarhet; Egenskap som bestemmer hvilken hardhet som kan oppnås innover i materialet i bråkjølt stål

Hardness; Hardhet; Symbol (enhet): H_V (kg mm^{-2}). Størrelse som angir et materiales motstandsevne mot plastisk deformasjon ved inntrengning av et inntrengningslegeme i materialet. (Vickershardhet: diamant-pyramide)

Hexagonal close packed (HCP); Heksagonal tettpakket; Gitterstruktur hvor enhetscellen er et rett sekskantet prisme med et atom i alle hjørner, et midt på endeflatene og atomer i annenhver sideflate

Homogenization; Homogenisering; Oppvarming av seigret materiale for å fjerne konsentrasjonsgradienter

HSLA-steel; Høyfaste lavlegerete stål; High Strength Low Alloy Steel

Hypereutectic (Hypereutectoid)/Hypoeutectic (Hypereutectoid); Overeutektisk/Undereutektisk; Legering der innholdet av et element er større/mindre enn den eutektiske/eutektoide sammensetning

Immunity; Immunitet; Tilstand hos et metall der korrosjon er termodynamisk umulig (rent metall er termodynamisk stabilt)

Impurities; Forurensninger

Inclusion; Inneslutning; Partikler av ikke metalliske forurensninger, som oksyder, silikater, sulfider, osv.

Incoherent; Inkoherent; Når bindingene mellom ei utfelling og matrix er brutt, se coherent

Inhibitor; Inhibitor; Et stoff som i en prosess (korrosjon) setter ned reaksjonshastigheten

Intercrystalline; Interkrystallinsk; Brukes om effekter/utfellinger langs korn grensene, se også transkrystalline

Internal stress; Indre spenning; Spenninger i et materiale pga. ujevne tøyninger eller plastisk deformasjon, skyldes ofte stor temperaturgradient ved avkjøling

Isomorphous (alloys); Isomorf/enfase; Enfaselegeringer. Full løselighet i fast fase

Isothermal Transformation diagram; IT-diagram; Et diagram som viser hastigheten for omdanning av austenitt ved konstant temperatur

Lattice; Gitter; Regelmessig anordning av punkter (atomer) i et tredimensjonalt mønster

Ledeburite; Ledeburitt; Eutektisk strukturbestanddel i støpejern bestående av austenitt og cementitt

Light metals; Lettmetaller; Metaller med lav tetthet; aluminium, magnesium, beryllium og titan. Et lettmetall har tetthet lavere enn 5 g/cm^3

Liquidus; Liquidus; Temperatur for dannelse av de første krystaller ved avkjøling av en smeltet legering

Low alloy steel; Lavlegert stål; Stal som inneholder en mindre mengde legeringselementer ($< 12\%$)

Machinability; Skjærbarhet (maskinerbarhet); Et materiales egnethet for skjærende bearbeiding

Martensite; Martensitt; Ikke-likevektstruktur i stal, dannes ved braskjøling av austenitt

Matrix; Grunnmasse (matriks); Den grunnmasse som andre strukturbestanddeler befinner seg i

Microalloyed steel; Mikrolegert stal; Stål med noen hundredels % legeringselementer som Al, Ti, Nb, V i tillegg til karbon

Morphology; Morfologi; Karakteristisk utseende hos strukturer

Mould; Støpeform; Vanligvis i sand

Moulding; Forming; Framstilling av en sandstøpeform

Necking; Innsnoring/Innsnevring; Lokal reduksjon av tverrsnittet på en strekkstav

Nominal strain; Nominell spenning; Symbol (enhet): σ_n (MPa). Belastning dividert med materialets opprinnelige tverrsnitt F/A_0

Nondestructive testing; Ikke destruktiv prøving; En gruppe prøvemetoder for å finne feil i materialet uten å ødelegge det

Normalizing; Normalisering; Varmebehandlingsmetode for stål, hvor stålet austenittiseres og deretter avkjøles i luft

Passivation; Passivering; Dannelse av et naturlig beskyttende skikt (oksid, hydroksid) mot korrosjon

Pearlite; Perlitt; Eutektoid strukturelement i stål bestående av ferritt og cementitt i lameller

Peritectic; Peritektisk; En reaksjon hvor smelte og en fast fase ved avkjøling danner en ny fast fase

Phase; Fase; En fysisk og kjemisk homogen del av et system med samme struktur og sammensetning

Phase diagram; Tilstandsdiagram (fasediagram); En grafisk framstilling av faser/strukturer i likevekt ved forskjellig temperatur

Plasticity; Plastisitet; Et materiales evne til å deformeres uten at sprekker og brudd oppstår.

Poissons ratio; Poissons forholdet, tverrkontraksjonstallet; Poissonsforholdet (ν) er en dimensjonsløs størrelse. Symbol (enhet): $\nu = (-\Delta d/d_0)/(\Delta l/l_0)$. Størrelse som angir i hvilken grad et materialelement påkjent av en strekkspenning (trykkspenning) vil kontrahere (ekspandere) på tvers av påkjenningsretningen

Polymorph; Polymorf; Samme som allotrop. Eksistensen av et element i to eller flere likevektsstrukturer (former) f.eks. ved ulik temperatur (eks.: Fe som kan ha BCC og FCC)

Precipitate; Utfelt partikkel; Partikler utfelt fra flytende eller fast fase pga. synkende løselighet.

Precipitation hardening; Utfellingsherding; Samme som dispersjon hardening

Quenching; Brakjøling; Del av herdeprosess

Recrystallization; RekrySTALLisasjon; En prosess i kalddeformerte metaller hvor de deformerte korn erstattes av nye spenningsfrie korn ved oppvarming over en bestemt temperatur.

Refining; Raffinering; Fjerning av uønskede elementer

Residual stress; Restspenninger; f.eks. Indre spenninger som skyldes kontraksjon etter oppvarming

Resilience/Modulus of resilience; Elastitet/elastisk deformasjonsarbeid; U_R , kapasitet for et materiale til å absorbere elastisk energi. $U_R = 1/2 \sigma_e \cdot \epsilon_e = \sigma^2/(2E)$ (der e = elastisitetsgrense)

Roll, Rolling; **Valse, valsing;** Plastisk bearbeidingsprosess

Rupture; **Brudd**

Sacrificial anode; **Offeranode;** Anode som festes på gjenstanden som korrosjonsbeskyttes ved katodisk beskyttelse. Offeranodene er uedle materialer som Mg, Al og Zn

Selective corrosion; **Selektiv korrosjon;** Hovedbestanddelene korroderer med ulik hastighet pga. forskjellig edelhet, eks avsinking i messing. Går også under betegnelsen dealloying på engelsk.

Shear modulus; **Skjærmodul;** Symbol (enhet): G (GN m^{-2}). Forholdet mellom skjærspenning og skjærtøyning ved torsjonsprøving i det elastiske området

Shear strain; **Skjærtøyning, skjærdeformasjon;** Symbol (enhet): γ (dimensjonsløs) Tøyningsstørrelse som angir hvor stor vinkelendring man får i et hjørne av et opprinnelig rettvinklet element når dette utsettes for skjærspenninger

Shear stress; **Skjørspenning;** Symbol (enhet): τ (GN m^{-2}). Spenningskomponent som virker parallelt til et betraktet tverrsnitt ($\tau = G \cdot \gamma$)

Sintering; **Sintring;** Prosess hvor et presset produkt av pulver varmes opp slik at de enkelte korn vokser sammen ved diffusjon

Solid solution; **Fast oppløsning;** Krystalline enfasesystem der flere komponenter kan inngå i vekslende mengder uten at gitterstrukturen forandres

Solidification; **Størkning**

Solidus line; **Solidus linjen;** Den temperatur hvor den siste rest av smelte i en legering størkner

Solubility; **Løselighet** Gitt i mol% eller vekt%

Stainless; **"Rustfri";** Om korrosjonsbestandige stål

Stress concentration factor (K_t); **Spenningsintensitetsfaktor;** Mal for forsterkning av spenning i bunnen av liten sprekk (ρ_t = kurveradius ved spiss av en sprekk).

Toughness; **Bruddenergi;** Mål for et materiales evne til å oppta (seighet) mekanisk energi for brudd. Fremkommer direkte som arealet under σ/ϵ -kurven

POLYMERER

Engelsk term; **Norsk term;** Definisjon - forklaring

Copolymer; **Kopolymer;** Polymer der flere typer mer-er inngår i samme kjede

Crazing/crazes; "Crazing", **mikrorissdannelse (krasing);** Fenomen ved termoplaster. Dannes i områder med høy mekanisk spenning. Lokal flyting med dannelse av fibrils, (fibre), områder med orienterte molekyllkjeder med dispergerte sammenhengende porer (delvis reversibelt)

Elastomers; **Elastomer/gummi;** Gummielastisk materiale

Fillers; **Fyllmateriale;** Tilsatser til polymere for å gi ulike egenskaper

Geometric isomerism; **Geometrisk isomeri;** Mer-enheter med dobbeltbinding der sidegrupper til karbon i dobbeltbindingen kan ligge på samme (cis) eller motsatt (trans) side

Isomerism; **Isomeri;** Polymere med samme sammensetning, men ulikt atomarrangement (butan/isobutan)

Mer (unit); **Mer (enhet);** Repeterenhet i polymerkjede, del, part, monomer, dimer, trimer, osv

Plasticizer(s); **Mykner(e);** Tilsatser (i vreskeform) som øker duktilitet og fleksibilitet

Polymer; **Polymer;** Kjede av mer-er

Random/alternating/block and graft copolymer; **Tilfeldig/alternerende/blokk og pøde**

Stabilizers; **Stabilisatorer;** Tilsettes polymere for å redusere degradering av materialet

Stereoisomerism; **Stereoisomeri;** Samme hovedkjede ("backbone"), men ulikt romlig arrangement av sidegruppen (isotaktisk...)

Thermoplasts (Thermoplastic polymers); **Termoplast;** Polymer som mykner og smelter ved økende temperatur i en reversibel prosess

Thermosetting (Thermosetting polymer); **Herdeplast;** Polymer som blir harde ved oppvarming ved dannelse av kryssbindinger. Kan ikke smeltes, bare degradering av materialet.